

Г.Ж. Орда Т.С. Измахан*

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: tolkini@mail.ru

Б.СҮЛЕЙМЕНОВТИҢ ӘДЕБИ ЕРТЕГІЛЕРІ ТУРАЛЫ

Мақалада қазіргі балалар әдебиетінің даму үрдістері әдеби ертегілер негізінде қарастырылған. Қазіргі қазақ балалар жазушысы Б.Сүлейменовтің әдеби ертегілерін зерттеу нысанына ала отырып, балаларды тәрбиелеудегі ертегі жанрының атқаратын қызметі ғылыми сараланған. Жазушы балаларға арнап «Жанайқай», «Горилла адам», «Туған күніңмен, Айтұмсық!», «Жыртқыш балық жайлы хикая», «Алабай-Далабай», «Африканы арқалаған Кака», «Қыранның қанаты жылайды», екі повестен тұратын «Хан шатырдан – Күн шатырға саяхат!» ертегілерін жазды. Жазушының ертегілерін топтау, жүйелеу, талдау арқылы оның шығармаларының басым көпшілігі хайуанаттар туралы екендігі анықталған. Әдеби ертегілерді талдауда балалар әдебиетіндегі сан ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүр сабақтастығы мен жаңашылдық мәселесіне көңіл аударылған. Жазушы ертегілеріндегі мазмұндық ізденістер ұлттық әдебиеттегі дәстүр және жаңашылдық аясында бағамдалған. Қазіргі балалар прозасындағы көркемдік-эстетикалық жетістікті саралауда жазушының хайуанаттар туралы ертегілеріне талдау жасалған.

Автор ертегі жанры туралы отандық және шетелдік ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, дәстүрлі ертегілер мен авторлық ертегілердің ұқсастығы мен айырмашылығы туралы тұжырым жасаған. Қазіргі балалар жазушысы Б.Сүлейменовтің тақырып таңдаудағы ізденістері әдеби ертегілердің мазмұнын толықтыруға қызмет етеді. Хайуанаттар туралы ертегілерден көркем шығарманың танымдық қызметі анықталып, болашақ ұрпақты тәрбиелеуге қосар үлесі авторлық ұстаныммен айшықталған.

Түйін сөзгер: балалар әдебиеті, проза, көркем әңгіме, ертегі, қиял-ғажайып ертегі, тұрмыстық ертегі, авторлық ертегі.

G.Zh. Orda, T.S. Izmakhan*

M.O. Auezov Institute of Literature and Art, Kazakhstan, Almaty

*E-mail: tolkini@mail.ru

About the literary tales of B. Suleimenov

The article discusses the trends in the development of modern children's literature on the basis of literary fairy tales. Taking the literary fairy tales of the modern Kazakh children's writer B. Suleimenov as the subject of the study, the function of the fairy tale genre in the children's upbringing is scientifically analyzed. The writer wrote for children the fairy tales like «Zhanaikai», «Gorilla Adam», «Tugan kuninmen, Aitumsyk!», «Zhyrtkysh balyk zhaily khikaya», «Alabai-Dalabay», «Africany arkalagan Kaka», «Kyrannyn kanaty zhylaidy», consisting of two stories «Khan Shatyrdan – Kun shatyrga sayakhat!». By grouping, systematizing, analyzing the writer's fairy tales, it was established that the vast majority of his works were about animals. While analyzing the literary fairy tales, the issue of continuity of centuries-old traditions and innovation in children's literature received an attention. Content searches in the writer's fairy tales are evaluated within the framework of traditions and innovations in national literature. In the differentiation of literary and aesthetic achievement in modern children's prose, the writer's fairy tales on animals were analyzed.

The author, based on the opinion of domestic and foreign scientists on the fairy tales genre, came to a conclusion about the similarity and difference between traditional fairy tales and author's fairy tales. The searches of the modern children's writer B. Suleimenov in choosing a theme serve to complement the content of literary fairy tales. From the fairy tales about animals, the cognitive function of a literary work was revealed, and the contribution to the upbringing of future generation was emphasized by the author's position.

Key words: children's literature, prose, fiction, fairy tale, fantasy fairy tale, household fairy tale, author's fairy tale.

Г.Ж. Орда, Т.С. Измахан*

Институт литературы и искусства им. М.О. Ауэзова, Казахстан, г. Алматы

*E-mail: tolkini@mail.ru

О литературных сказках б. Сулейменова

В статье рассмотрены тенденции развития современной детской литературы на основе литературных сказок. В качестве объекта исследования были взяты литературные сказки современного казахского детского писателя Б. Сулейменова, проанализирована функция жанра сказки в воспитании детей. Писатель написал для детей сказки, такие как «Жанайқай (Крик души)», «Горилла адам (Человек-горилла)», «Туған күніңмен, Айтұмсық! (С днем рождения, Айтұмсық)», «Жыртқыш балық жайлы хикая (Рассказ о хищной рыбе)», «Алабай-Далабай», «Африканы арқалаған Кака (Кака, несущий Африку)», «Қыранның қанаты жылайды (Плачет крыло орла)», состоящая из двух повестей «Хан шатырдан – Күн шатырға саяхат! (Путешествие от Хат шатыра до Шатыра солнца)». Путем группировки, систематизации и анализа сказок писателя было определено, что большая часть его произведений о животных. При анализе литературных сказок особое внимание уделяется проблеме преемственности многовековой традиции и новизны в детской литературе. Содержательные поиски в сказках писателя оцениваются в контексте традиций и новшеств в национальной литературе. Проанализированы сказки писателя о животных с целью дифференциации художественно-эстетических достижений в современной детской прозе.

На основании мнений отечественных и зарубежных ученых о жанре сказки автор пришел к выводу о сходстве и различии традиционных сказок и авторских сказок. Исследования современного детского писателя Б. Сулейменова в выборе темы служат дополнением содержания литературных сказок. Из сказок о животных определена познавательная функция художественного произведения, а его вклад в воспитание будущего поколения выражен авторской позицией.

Ключевые слова: детская литература, проза, художественная литература, сказка, волшебное сказка, бытовая сказка, авторская сказка.

Кіріспе

Балалар әдебиетіне қай дәуірде де ерекше көңіл бөлінгені тарихтан белгілі. Қазақ халқы бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөлгендігі ана құрсағында жатқаннан бастап көңіл бөлуінен байқалады. «Бесік жыры», «Ана әлдіі» сияқты тұрмыстық өлеңдерде балалардың болашағына үлкен сеніммен қарау, оларға үміт арту басым. Атадан-балаға жеткен осы үрдіс бүгінгі таңда өз жалғасын табуда. Қазіргі таңда балалар әдебиеті мемлекет тарапынан қамқорлыққа алынууда. Мәдениет және спорт министрлігінің ұсынысымен 2021 жыл «Балалар әдебиеті жылы» деп аталса, Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев жаңа жыл қарсаңында 2022 жылды «Балалар жылы» деп атады. Соңғы екі жылдың ішінде мемлекет тарапынан балалар әдебиетіне ерекше көңіл бөлінгенінің арқасында балаларға арналған көркем шығармалар көптеп жарық көре бастады. 2021 жылы балалар қаламгерлерінің туындылары бірнеше баспадан жарық көрді. «Атамұра» баспасынан қазіргі таңда балаларға арнап жазып жүрген отыз қаламгердің таңдамалы шығармалары, «Балалар әдебиеті» баспасынан Ш.Күмісбайұлының «Бабамдай болғым келеді...», «Жалын» баспасынан О.Асқардың «Балалар әлемі» т.б. жинақтары жарық көрді. «Таймас» баспасынан балаларға арналған «Жаңылт-

паштар», «Алдар көсе», «Алпамыс батыр», А.Сопыбековтің «Көңілді біздің күніміз» (өлең, мысал, ертегі, аңыз, поэмалар), З.Жұманованың «Әжем, Күләйша, Рокфеллер және басқалар», Ж.Шағатайдың «Ауылдың кішкентай археологтары», Н.Ақыштың «Тау ішіндегі тауқымет», О.Асқардың «Ауылбалаларыменқалабалалары», Б.Сарыбайдың «Ақтабан», Ә.Салықбайдың «Айдана мен Ақжолтай», С.Байхоновтың «Сара анамның сабақтары», О.Байбақұлының «Бәсіре», С.Оспанның «Қоңырау», К.Ыбырайұлының «Шуак», А.Сәрсековтің «Алақай», Ә.Беркімбаеваның «Дәуіт атайдың ертегілері» және С.Үсенұлының «Қыранның балапаны» т.б. кітаптар оқырманға жол тартты. Осының өзінен балалар қаламгерлеріне, балалар әдебиетіне деген көзқарастың оң екені аңғарылады.

Материалдар мен әдістер

Балаларға арналған қызықты жанрдың бірі – ертегі. Атадан балаға мирас болып жеткен халық ауыз әдебиетіндегі ертегілермен қатар бүгінгі таңда авторлық әдеби ертегілермен толығуда. Қазіргі таңда жас бүлдіршіндерге арнап Қ.Толыбаев, Б.Сүлейменов, Н.Ақыш, А.Естен, Ә.Қалдыбаев, Ә.Әбдібай, Б.Ыбырайым, Н.Құмар, С.Дүйсенбиев, С.Досжан, т.б. сияқты жазушылар әдеби ертегілер жазумен айна-

лысуда. Қазақ қаламгерлері осылайша балалар әдебиетіндегі қалыптасқан ертегі жанрын әдеби ертегілерімен жалғастырып дәстүр сабақтастығын көрсетуде. Солардың ішінен Б.Сүлейменовтің «Хан шатырындағы кездесу», «Туған күніңмен Айтұмсық», «Горилла адам», Б.Ыбырайымның «Аспандағы саяхат», С.Дүйсенбиевтің «Алматының апорты», С.Досжанның «Қараканатты жеңген қайырымда қала», «Жетім қозының зары», «Қызғалдақтың қызы», «Маймақ қаз», «Тышқан жылғы дүрбелең» ертегілері зерттеу нысанына алынды.

Қазіргі қазақ балалар әдебиетіндегі авторлық әдеби ертегілерді зерттеу барысында салыстыра талдау, зерттеу, топтау, жинақтау, жүйелеу, герменевтикалық әдістер қолданылды.

Әдебиетке шолу

Авторлық ертегі әдебиеттану ғылымында жан-жақты зерттелгенін шетелдік ғалымдардың зерттеу еңбектерінен көруге болады. Svetlana Yashkina «Modern Fairy Tales: The New Existence of an Old Genre» мақаласында авторлық ертегіге: «Автор жазған, сикырлы, көркем немесе фантастикалық сипаттағы барлық балалар ертегілері фольклортанушылар қолданатын ауызша анонимді жанр ретінде халық ертегілерімен салыстыра отырып, «әдеби ертегі» деп аталады», – деп анықтама берсе (S.Yashkina, 2016: 72), Jack Zipes «Why Fairy Tales Stick: The Evolution and Relevance of a Genre» зерттеуінде халықтық ертегі жөнінде: «Халық ертегілері ауызша айтылып, ертегішінің көркем орындауы мен интерпретациясын бейнелеген», – дейді (J. Zipes, 2006: 107). Осы пікірді М. Nikolajeva «Ертегі және қиял: архаикалықтан постмодернге дейін. Ғажайыптар мен ертегілер» (М. Nikolajeva, 2003: 141), U.Knoerpfmacher «Әдеби ертегілер және адамдық құндылық. Ғажайыптар мен ертегілер» (U.Knoerpfmacher, 2003: 20), J.Zipes «Ертегінің өзгеретін қызметі. Арыстан мен жалғыз мүйізді» (J.Zipes, 1988: 21) зерттеу мақалаларында қолданған болатын. Орыс ғалымдарынан ертегі жанрын зерттеп жүрген Е.Намычкина, Н.Богатырева, Д.Ващенко, С.Маслова еңбектерінде халықтық ертегі мен авторлық ертегілердің арасындағы ұқсастық пен дәстүр сабақтастығы жан-жақты қарастырылған. Намычкина әдеби және халықтық ертегі жөнінде: «Сказка может иметь форму повести, романа, эпического произведения, поэмы и т.д.; выделяют литературные и народные сказки»,

– десе (Намычкина, 2010: 104), Н.Богатырева әдеби ертегінің халықтық ертегілер негізінде шыққандығын: «Литературная сказка возникла на основе народной и сохранила ее основные жанровые признаки», – деп көрсетеді (Богатырева, 1998: 6). Д.Ващенко авторлық әдеби ертегілердің ерекшелігіне: «Литературная сказка – авторское художественное прозаическое или поэтическое произведение, основанное либо на фольклорных источниках, либо сугубо оригинальное; произведение преимущественно фантастическое, волшебное, рисующее чудесные приключения вымышленных или традиционных сказочных героев в некоторых случаях ориентированное на детей в котором волшебство, чудо играет роль сюжетобразующего фактора, служит отправной точкой характеристики персонажей», деген анықтама береді (Ващенко, 2005: 37). С.Маслова XIX ғасырдағы орыс ақын-жазушыларының әдеби ертегілерінен мысалдар келтіре отырып, «Литературная сказка появляется в системе авторского творчества как продолжение сказки народной», – деген болатын (Маслова, 2014: 200).

Келтірілген мысалдардан көріп отырғанымыздай ертегі жанрына отандық және шетелдік ғалымдардың пікірлері бір тұжырымға негізделген. Ол авторлық ертегі мен халықтық ертегінің – ұқсастығы.

Ал, отандық фольклортану мен әдебиеттану ғылымында қазақ балалар әдебиеті әр дәуірде түрлі деңгейде зерттелуде. Еліміз тәуелсіздік алғаннан бері К.Матыжанов «Қазақтың фольклорлық балалар поэзиясы», Б.Қапасова «Қазақ әдебиетіндегі балалар лирикасы (60-90 жж.)», А.Мамбетова «Қазақ балалар поэзиясындағы фольклорлық дәстүр (XX ғ.1920-1990 жылдар аралығы)», Ә.Әмірова «Ересектер тобындағы балаларды қазақ балалар әдебиеті арқылы адамгершілікке тәрбиелеу (5-6 жас)», Ә.Жәкім «Қазақ балалар поэзиясы және Мұзафар Әлімбаевтың көркемдік тағылымы», Л.Қоныс «Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ балалар лирикасы (1991-2005)», Б.Темірбаева «1950-1960 жылдардағы қазақ балалар поэзиясы және Жақан Смақов шығармашылығы», З.Абдуллина «Балалар әдебиеті кейіпкерлерінің тілдік тұлғасы (Б.Соқпақбаев, М. Гумеров, М. Қабанбаевтың шығармалары бойынша)», Ә.Аманжол «Қазақ балалар поэзиясы: генеалогия, типология, поэтикалық даму», Қ.Сапарбаева «1950-1970 жылдардағы қазақ балалар әдебиетіндегі көркемдік ізденістер (Әнуарбек Дүйсенбиевтің

әдеби мұрасы негізінде)», А.Ақтанова «Балалар әдебиеті (Қазақ балалар драматургиясы мәселелері)» Ж.Рүстемова «Қазақ балалар прозалық әдеби ертегілері» деген тақырыптарды зерттеуде біршама жұмыстар жасады. Аталған зерттеулерде ауыз әдебиеті үлгілерінен бастап, ХХІ ғасырға дейінгі аралықтағы балаларға арналған шығармалар зерттелді. Ұсынылып отырған мақалада қазіргі қазақ балалар әдебиетіндегі балалар жазушысы Б.Сүлейменовтің әдеби ертегілері зерттеу нысанына алынып отыр.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Қазіргі қазақ балалар жазушысының бірі – Бейсенбай Сүлейменов. Балалар жазушысы алғашқы саяхатын Оңтүстік Американың Перу, Эквадор республикаларынан бастағаны белгілі. Қаламгердің Грекия, Мальта, Тунис, Испания, Канар аралдары, Гвинея-Бисау, Тынық, Атлант мұхиттары, Жерорта теңіздерімен танысуының арқасында көптеген қызықты шығармалар дүниеге келеді. 2010 жылы «Күннен келген адам», 2021 жылы екі повестен тұратын «Хан шатырдан – Күн шатырға саяхат!» ертегі романы жарық көрді.

Ертегі – фольклордың ең көп тараған көне жанрларының бірі. Бұл – әлем халықтары фольклорында ертеден келе жатқан халықтық мұра. Қазақ халқының ертегілері жөнінде осы жанрды зерттеген М.Әуезов: «Жалпы барлық ертегілерге ортақ ерекшелік: бұлар қара сөзбен айтылатын оқиғалы, көркем әңгіме. Ғажайып хал, қиял әңгімелер түрінде, немесе орасан оқиғалы, қызғылықты әңгімелер ретінде құрылған ертегінің бәрі де негізінде шаруа кәсіппен, қоғамдық құрылыс тартыстарымен, тарихпен байланысты болып келеді», – деген болатын (М.Әуезов, 1948: 12). Ғалымның осы пікірін осы жанрды жете зерттеген академик С.Қасқабасов өз зерттеулерінде жалғастыра түсті. Ол ертегі функцияларының басты мақсаты – баланың қызығушылығын оята алатындай ғажайыпты әрі қызықты етіп жеткізу екендігіне көңіл аударды. Сонымен бірге ертегілерді: этиологиялық ертегі, қиял-ғажайып ертегі, хайуанаттар туралы ертегі, батырлық ертегі, шыншыл және сатиралық ертегілер деп топтауды ұсынды (С.Қасқабасов, 2008; 405). Қазіргі әдеби ертегілерді ғалымдардың осы жіктеуі бойынша талдауға ден қойдық.

Жазушы ертегілерінің басым бөлігі – жан-жануарлар, хайуанаттар туралы ертегілер. Олар-

дың қатарында «Жанайқай», «Горилла адам», «Туған күніңмен, Айтұмсық!», «Жыртқыш балық жайлы хикая», «Алабай-Далабай», «Африканы арқалаған Кака», «Қыранның қанаты жылайды» ертегілерін атауға болады. Хайуанаттар туралы ертегілер – фольклордың көне жанрларының бірі екендігі жөнінде: «Халық прозасының бұл жанрындағы шығармалардың түп төркіні адамзат тарихының ең арғы заманында, аңшылық өмір кезеңінде жатыр. Басқаша айтқанда, жануарлар жайындағы ертегілер ертедегі адамдардың аң аулаумен ғана күнелткен шағында туған. Ол кездегі адамдар кейбір аңдарды қасиетті деп санап, қадір тұтқан, оларды өздерімен туыстас, деп ойлаған», – дейді ғалымдар (К.Әбілқасымов, А.Тамаев, 2007: 164). Есте жоқ ерте заманнан бастау алған адам мен жануарлар арасындағы жақындықтан туған жан-жануарлар мен хайуанаттар туралы ертегілер күні бүгінге дейін маңыздылығын жойған жоқ. Хайуанаттар туралы ертегілерде адамзат бойындағы өтірік, мақтаншақтық, айлакерлік, кекшілдік, қомағайлық, дүниеқоңыздық, аңқаулық сияқты түрлі қасиеттерді жан-жануарлар бойына жинақтау – ауыз әдебиеті үлгілерінен бері келе жатқан дәстүр. Жануарлар жайындағы ертегілердің басты қаһармандары – адам бойындағы қасиеттерді бейнелейтін жыртқыш аңдар мен хайуанаттар. Мұндай ертегілердің оқиғасы аңдар мен құстар арасында жүріп жатқанмен, негізгі тартыс-таластарға адамдардың іс әрекеті жинақталады. Өскелең ұрпақтың бойына адамгершілік нәрін егуде, жақсы мен жаманды ажырата білуде жануарлар туралы ертегінің атқаратын қызметі ерекше. Мұндай ертегілердің басты мақсаты – жапа шеккендер мен осал топтағы әлсіздерді қорғау, соларға қамқорлық жасау.

Хайуанаттар туралы ертегінің бірі – «Туған күніңмен, Айтұмсық!». Ертегінің басты кейіпкері – кішкентай ғана жаңадан туылған Мүйізтұмсықтың баласы. Ертегінің оқиғасы төмендегіше өрбиді. Тұмсығының ұшында қара дағы бар, түсі әке-шешесі сияқты қара емес, үлбіреген көгілдір ботақанның үстіне сәуле түссе түрлі түске боялған кемпірқосақтай, әсемдене түседі. Жаңа туған ботақанға көз тимесін деп ата-анасы жан баласына көрсетпей, тығып ұстады. Хайуанаттар бағының барлық аң-құстары сүйкімді ботақанды көруге құштар болады. Хайуанаттар бағында бұрын соңды болмаған кездесу өтетін болып, оған кілең кішкентай аңдар жиналады. Жиналыста талқыға түскен тақырып – туған күн тойлау. Маймылдың баласы тілі ерте шыққанын

пайдаланып, туған күн тойлауды өзінен бастауын ұсынса, тістері жаңа ғана шығып келе жатқан қолтырауын өзін ұсынады. Бірақ, ес біліп қалған Керік мойнының ұзындығын пайдаланып, туған күн тойлауды жұмбақ ботақаннан бастауды ұсынды. Бұл оймен барлығы келісіп, сонымен қатар ботақанға ат ойлап табуды жоспарлайды. Асыға күткен межелі күн де жетіп, барлығы үлкен дайындықпен туған күнге келеді. Ай сәулесінің астында Мүйізтұмсық бар аналық махаббатымен баласына бесік жырын айтып отыр екен. Осы сәттен ерекше әсер алған кішкентай Керіктің айтуымен бұл ботақанның есімі енді Айтұмсық болды. Айтұмсықты құттықтап келген достары сол күні таңға дейін қуаныштан көз ілмей, ән де айтып, би де биледі. Сонымен қатар, осы күнге дайындық барысында хайуанаттар бағында бұрынғы жалқаулық, орынсыз айқай-шу тиылады. Хайуанаттар бағындағы кішкентай жануарлардың ұйымшылдығы мен мейірбандығы кішкентай оқырмандарға да әсер ететіні даусыз. Олар алдағы уақытта ертегі кейіпкерлері сияқты бір-бірін құрметтеуді, қадірлеуді үйренеді. Туған күн мерекесін тойлау мектеп жасына дейінгі балалар арасында да бар. Бала бақшада тәрбиеленіп жатқан балалардың ертегі кейіпкерлерінен алар тәлім-тәрбиесі бар. Қасындағы достарына құрметпен қарау, бір-біріне сыйлық сыйлау сияқты қасиеттер оқырмандардың бойына қалыптаса бастайды. Сондықтан да ертегінің тәрбиелік мәні ерекше көзге түседі. Осындай ертегілер жөнінде академик М.Әуезов: «Хайуанаттар жайында айтылатын ертегі кейіпкерлерінің өзі қызық. Сол күлкілі, қызық кейіпкерлердің өмір сүру, өмірге икемді болу жолындағы қақтығыстары мен қарым-қатынастары, олардың айла-тәсілдері жас өспірімдерге өмір жолын танытады. Кішкентай, болымсыз тірлік иелерінің өмірге икемділігін, жеңіштігін көрсету тақырыбы балаларға арналған қазақ ертегілерінің барлығына да ортақ. Бұл ертегілер балалардың ой-санасын оятып, оларды өздерінің күш-жігеріне сене білуге, тапқырлыққа баулиды, мақсат-мұратына жетуге үйретеді. Балаларға арналған ертегілер адам мен оны қоршаған табиғаттың арасындағы шекті елемейді. Балаларға арналған ертегілерде адам табиғатпен сіңісіп кетеді немесе соның ішінен ғажайып көрініске түсіп шығады, адамның әдеттегі қалпынан бөлек небір күлкілі күйлерге енеді. Бұл ертегілер жас баланың ой-санасын оятып, қиялы шарықтап өсуіне әсер етеді», – деген болатын (М.Әуезов, 1974: 48).

«Туған күніңмен, Айтұмсық!» ертегісінің тәрбиелік мәнімен бірге танымдық жағын баса айтқан жөн. Автор ертегі арқылы балаларды мүйізтұмсық, маймыл, піл, қолтырауын, керік сияқты жан-жануармен, аңдармен таныстырады. Кішкентай аңдардың ауызбіршілігінен, мейірімділігінен, жауапкершілігінен балалардың үйренетіні көп. Үнемі жүрісі өнбей кешігіп жүретін кішкентай тасбақаның туған күнге бәрінен бұрын жеткені, баланың жауапкершілікті сезініп, уәдеге берік болуына әсер етеді. Сонымен бірге ана мен бала арасындағы қалтқысыз махаббат анық көрінеді. Қазақта «Алтау ала болса – ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса – төбедегі келеді» деген аталы сөз осы ертегінің мән-мағынасын ашып тұрғандай.

Автордың келесі ертегісі – «Жанайқай». Балаларға арналған шығармаларға қойылатын барлық талап-тілектерге сай, шығармашылық жолы өзіндік ерекшеліктерге толы жазушының ертегілері – жас бүлдіршіндерді тәрбиелеуде таптырмас қазына. Бұл ертегінің оқиғасы да хайуанаттар бағындағы аңдардың тыныс тіршілігімен өрбиді. Ертегінің бас кейіпкері – Асыл есімді бозбала. Ертегі Сиаманг маймылының жанайқайынан басталады. Оның айқайы жау шапқанда, немесе қуанышты хабар жеткенде берілетін «Дабыл» секілді екенін айтып, ары қарай хайуанаттар бағындағы әр аңға жеке-жеке тоқталып, олардың жай-күйін жеткізеді. Аң біткеннің алыбы – пілдің адамдар салған темір шынжырдың себебінен еркін жүріп тұра алмауы, құлаш жетпестей бетондалған қоршау ішіндегі жануардың жай-күйін жеткізеді. Кішкентай піл өз балапанын қалаған уақытында еркін еміреніп, әлдилей де алмайды. Осының бәрін бақылап аңғарған Асылдың жүрегін бұл жолы басқаша ашу-ыза, мұң басады. Осы күнге дейін, үйінің арасын темір қорған ғана бөліп тұрған хайуанаттар бағына ауылдан келген туыстарымен қанша келсе де, мұндай көңілсіз күйді кешпеген. Ертегіде аңдармен таныстыру олардың тіршілігінен хабар беру ары қарай Асылдың үйінен дүрбісімен бақылау арқылы өрбиді. Ертегінің келесі кейіпкері – арыстан. Аң патшасы арыстанның балалары ақырып темір торға сыймай жүреді. Темір тор үзіліп, аң патшасының ұрпақтары еркіндікке шығатындай көрінеді. Бірақ темір тор оңайлықпен ашылмасы анық. Хайуанаттар бағындағы күнді түнге жалғап кірпік қақпайтын аңдардың бірі – көкжал қасқыр. Еркін даланың, айбатты айбындысы темір торға қамап қойса да жерсінбей өмір сүріп

келеді. Келесі кейіпкер – арқарлар. Мүйіздері түбінен морт сынған арқарлар да көңіліз жатыр. Жуан мүйіздерін темір қорғанға соғудан шаршамаған жануар еркіндікті, азаттықты аңсаумен жүргендей. Осының бәрін бақылаған бозбала көпке дейін біртүрлі болып жүрді. Түн жарымы ауа бала қолына балтасын алып, хайуанаттар бағына келеді. Балтасын оңға да, солға да сілтеп, хайуанаттар бағының құлыптарын сындырады. Темір есіктер ашыла бастайды. Ретімен барлығын босатып жүрген баланың кезегі енді Ақбас құмай құстары қонақтап отырған торға келіп, есікті ашуға бет алғанда олардың тарапынан ашпауын сұрайды. Мұнда келіп, өздерінің бақтары ашылғанын, жегені алдында, сиыр еті мен жеміс-жидек ал, сыртта өмір бойы өлімтік жеп өскендерін айтып, өздерінің қызыл кітапқа да енгендерін, жер жаннаты олар үшін осы мекен екенін жеткізеді. Осыдан соң баланың көңілі су сепкендей басылып, балтасын сүйретіп үйіне қайтады. Ертеңіне хайуанаттар бағында қызу талқыда кеткендердің ісі бекер екені айтылып жатты. Ал, бала болса адамзат пен табиғат арасындағы айырмашылықты түсінбеді.

Көркем шығарманың бәрі де адамзат баласын тәрбиелеуге, адамтануға қызмет етеді. Көркем әдебиеттің көркемдік-эстетикалық, танымдық, тәрбиелік қызметін ертегі жанрына да қарата айтуға болады. Кез келген ертегі, соның ішінде хайуанаттар туралы ертегілер балаларды тәрбиелеуге, ойын дамытуға, өмірге деген көзқарасын кеңейтуге, өмірлік ұстанымын қалыптастыруға қызмет етеді. Сол сияқты жоғарыда сөз болған ертегінің де танымдық, тәрбиелік қырларын санамалап көрсетуге болады.

Біріншіден, тақырыптың өзінде айтылып тұрғандай біреудің жанайқайына бей-жай қарамау. Мұның астарында мейірімділік ұғымы жатыр. Мейірімділік – бұл адам бойында болатын ең ұлы қасиет. Ертегіде Асылдың бойынан осы қасиетті анық көруге болады. Жылы үйде, махаббатқа берік отбасында тәрбиеленіп отырған баланың хайуанаттар бағындағы аңдардың жанайқайын шын жүрегімен сезініп, оларға жанашырлық танытуға, келешек ұрпақтың қиналғанына қол ұшын беруге, басқаның қиналысын, жанайқайын сезіне білетін мейірімді жүректің иесі болуға баулиды.

Ертегіден көрінетін екінші мәселе – бостандық, еркіндік. Ертегіде аңдардың белгілі бір шеңбердің, яғни қоршалған қамауда өмір сүретінін, Асылдың аңдарды бостандыққа жіберіп, олардың еркін өмір сүруі үшін қолынан кел-

генінің бәрін жасағанын көреміз. Аңдарға адам баласына берілгендей еркіндіктің берілмеуі өкінішті. Бұл кедергілер адам баласына қойылатын шектеулерден өзгеше. Қоршаған орта адам баласының өзін көп нәрседен шектеуі, тежеуі мүмкін. Автор хайуанаттар бағындағы аңдардың тордың ішінде еркін өмір сүре алмауы арқылы, балаларға адамзаттың ойлауында, арман-қиялында оқу-білім үйренуде, жақсылық жасауға ешқандай кедергілердің жоқтығын көрсетеді. Яғни, мұндағы тор – адамдардың ой санасындағы «мүмкін емес» деген шектеулер.

Балалар әдебиетін зерттеген Қ.Сапарбаева: «Балалар әдебиеті дегеніміз еріккеннің ермегі емес. Ол қалам қайраткерлерінен шын мағынасында қалтқысыз шеберлікті талап ететін қасиетті өнер, яғни «адамтану ғылымы» деп аталатын кәдімгі көркем әдебиет», – деген болатын (Қ.Сапарбаева, 2009: 11). Ғалымның пікіріне сүйенетін болсақ, жазушы аталған ертегісімен балаларға қоршаған орта, өмір заңдылығы туралы толыққанды мағлұмат беруге тырысқан. Тұтастай алғанда, қоғам өмірінде адамдар арасында кез келген істі өзара келісіммен жасау бар, сонымен бірге белгілі дәрежеде шектеулер де болғаны абзал. Баланың жасаған іс-әрекетінде аңдарға жаны ашығаны дұрыс, бірақ оларды босатып жіберудің бұрыс екені көрініп тұр. Авторлық ұстаным анық көрінгенде ертегінің танымдық-тәрбиелік мәні ашыла түсер еді. Балалар ертегіні оқу арқылы мейірімділікке тәрбиеленумен қатар, шеңбер, заң, ереже барын біліп өссе болашақтары жарқын болмақ.

Жазушының келесі ертегісі – «Алабай-Далабай». Ертегі Жауынбай ақсақалдың ақылды әрі орныққан тәрбиесі өзіне жетерлік Алабай атты төбетінің ренішімен басталады. Алабай өз ренішін былай баяндайды: «Бұрын жылқы кісінесіп, ит біткен ырылдасып түсінісетін едік. Бұл ғасырлар бойы жалғасқан дәстүр-тін. Оғаш кетсе, кешірім сұрап, құйрығын бұлғандата, қыңсылай тізе бүгетін. Одан әрі дос-татулық жалғасып жүре беретін» (Б.Сүлейменов, 2021: 300). Бұл кезде Жауынбай ақсақал да Алабайдың түпкі ойында не жатқанын енді түсінгендей болып, осы күндері өзі де сансыз сұрақтарға жауап таппай, іштей тынып жүрген еді. Немерелерін айтпағанда, өзінің бауыр еті баласының мінезі жаман жаққа өзгеріп, үлкенге ізет көрсетуден қалып бара жатқанына қарап, заманның немесе адамның өзгергенін біле алмай әлек. Заман өзгерді дейін десе, сол заманды жасап отырған адамдар. Жауынбай ақсақалдың реніші адам-

зат баласына қандай болса, Алабайдың да ит біткенге реніші бұдан асып түседі. Өмір салты бөлек иттердің де бұрынғыдай емес өзгеріп бара жатқанын, күнді-түнге жалғап мал қайырып, көз ілмей қасқыр-түлкіден қорғап жүрген заман емес, сонда да кездесе қалса ешқайсысы ырылдасусыз, төбелессіз өтпейтінін, үлкенді сыйлауды ұмыт қалдырып бара жатқанына көңілі құлазиды. Түні бойы ақсақал да, Алабай да көз ілмеді. Екеуі де өз ұрпақтары үшін алаңдады. Ертеңіне ақсақал Алабайға өз ұрпақтарының жақсы әдетке емес, керісінше жаман әдеттерге бойлары үйреніп бара жатқанын, ойлану үшін ең далаға барып, оған не себеп екенін аң патшасы Арыстаннан ақыл кеңес сұрауға босатады. Алабай ақсақалдың ақылын тыңдап өз күшіктерін ертіп Арыстанға келеді. Бар жерді шарлап, арыстанды әзер дегенде хайуанаттар бағынан табады. Өз ұрпағымен сәлем беруге келген Алабайды көрген Арыстанның қуанышында шек болмайды.

Айналайын, Алабай,
Арсалаңдап далада-ай,
Асыр салып ойнайсың,
Ойын құмар баладай.
Бұлғаңдатып құйрықты,
Еркелейсің жағалай.
Өздігіңнен біреуге,
Тиіспейсің карадай.
Шәуілдесе күшігің,
Шақша басың шарадай.
Айнымайсың қалпыңнан,
Айналайын, Алабай!
(Б.Сүлейменов, 2021: 303).

Аң патшасы Арыстан өзінің сағынышын осылай әндете жеткізеді. Алабайдың күшіктері Арыстанға барынша құрмет көрсетеді. Бұл көрініске көңілі толған аң патшасы Алабайдың күшіктері өзіне ұқсап батыл болғанына және жақсы тәрбие көргендеріне көңілі толады. Аң патшасы Алабайдың өзіне нендей себеппен келгенін жақсы білетін еді. Сол мезетте Арыстан барлығына ерекше хабар айтқысы келгендей ақырады. Айнала тынышталып, барлығы құлақ түре тыңдайды.

« – Бүгіннен бастап барлық аң біткен – үлкенің де, кішің де бір-біріңе құрмет көрсететін болыңдар. Ең алдымен амандасудан бастаңдар. Әдеп сақтап, артық кетсеңдер кешірім сұрауды ұмытпаңдар! Одан қарындарың ашып қалмайды. Біз сонда ғана бір ата-анадан туғандай мәдениетті, бауырмашыл ұрпақ боламыз», – деді аң пат-

шасы булығы (Б.Сүлейменов, 2021: 304).

Арыстан Алабайға келешек ұрпақ алдында осы бір маңызды болып тұрған мәселені есіне салғаны үшін алғысын білдірді. Және өзінің аманаты ретінде ауыл қарияларына алдағы уақытта ұрпақ тәрбиесін қолға алуды, әркім өз перзентінің тәрбиесіне жауапты болуды тапсырды. Осы аманатты жеткізу үшін Алабай өз күшіктерімен ауылға асықты...

«Алабай-Далабай» ертегісіндегі басты идеясы – тәрбие. Автор жануарлар арасындағы алауыздықтың, ауызбіршіліктің жоқтығын айта келе, адамзат ұрпағын да салыстыра көрсетеді. Екі түрлі тіршілік иесінің арасындағы орын алып жатқан қателіктерін байланыстыра баяндауынан бірнеше қорытынды шығаруға болады. Бірінші қозғалатын мәселе – адамзат баласының бір-бірінен алшақтауы. Тәрбиенің бастауы – сәлемдесуден басталатынын бүгінгі күнде бір-біріне жат болып бара жатқан адамдардың ұмыта бастауы өкінішті. Оған себеп те жоқ емес. Замандастарымыз бүгінгі технология дамыған заманда шынайы өмірдегі қарым-қатынасқа қарағанда, әлеуметтік желідегі виртуалды байланысқа көбірек көңіл бөлуде. Осының әсерінен жасымыз да, үлкеніміз қоршаған ортаның ғасырлар бойы қалыптасқан өмір заңын ұмытып бара жатқандаймыз. Мұның бұрыс екенін айтып, ескертіп, ақыл айтатын қазыналы қарттар ұрпақ тәрбиесіне немқұрайлы қарайтынын байқатады. Автор осы мәселені астарлы түрде жақсы көрсете білген. Екіншіден, Отан отбасынан басталатыны секілді, әр отбасындағы әке мен ана өз балаларына жастайынан жақсы тәрбие беріп, саналы ұрпақ өсіру үшін жауапкершілік таныту керек. Мектеп жасына дейінгі бала бұл ертегіні оқу арқылы – үлкенге құрмет көрсететін, сыйлай білетін – елгезек, қағілез, ар-намысты бәрінен биік қоятын – әдепті, өзінің ғана қара басын ойламайтын, басқаның қуанышына ортақтаса білетін – кішіпейіл, өзін қай жерде де жақсы ұстап, дұрыс сөйлей білетін – мәдениетті болуға тәрбиелейді. Ал, мектеп жасындағы балалар – бұл ертегіні оқу арқылы жоғарыдағы айтылған жақсы қасиеттерді бойларына сіңірумен қатар, елдің сенім артып отырған ұрпағы өздері екенін жауапкершілікпен сезінеді.

Әдеби ертегілер туралы әдебиеттанушы-ғалым Т.Шаңбаев «Ғасырлар сынынан өтіп, сұрыпталып жеткен, халық туындылары болып есептелетін ертегілерден басқа әдеби ертегілер, яғни белгілі бір сюжетке негізделген әңгіме түрінде шығармалар да бар. Бұның

табиғаты халық ертегілерінен бөлектеу және авторлары бар», – деген болатын (Т. Шаңбаев, 2004:13). Ғалымның пікіріне сүйенетін болсақ, Б.Сүлейменовтің біз талдап отырған ертегілерінің барлығы – авторлық, яғни әдеби ертегілер қатарын толықтыратын туындылар.

Осы қатарды толықтыратын жазушының келесі ертегісі – «Горилла-Адам». Ертегі оқиғасы табиғат жаратылысының заңдылықтарына өз наразылықтарын білдірген жануарлардың бір ғасырда бір өтетін ұлы жиынынан басталады. Маймылдар қауымы Дарвиннің «Адамның арғы тегі маймылдан жаралған» деген пайымдауын дәлелдеу үшін өздері тәжірибе жүргізуге шешім қабылдайды. Тәжірибені кімнен бастау керектігіне приматтар талас тудырады. Горилла өзінің адамнан ешқандай да кем емес екенін айтып, тәжірибені өзінен бастауды ұсынса, Орангутанг өзін «Орманның адамы» атанып жүргенін алға тартып мақтанды, ал Шимпанзелер ДНК-сы адамдарға алты пайыз ғана жетпейтінін айтып, ең дұрыс шешім – өздерінен басталу керек екенін айтты. Даудың соңы Горилланың Африкада қалып, кеше ғана дүние есігін ашқан кішкентай Горилланы адам етіп тәрбиелеумен тиянақталады.

Қарт Горилла жаңа туылған немересіне үлкен үміт артып, адамдарша Гор-Би деп ат қояды. Гор-би сәт сайын өсіп, ой-санасы толығы бастайды. Қарт Горилла немересін ертіп, ауылдағы адамдардың тыныс-тіршілігімен таныстыруға алып шығады. Бала үшін адамдар өмірі өте қызықты болып көрінді. Гор-Би адамша өмір сүруге қанша асыққанымен қарт әке рұқсат бергісі келмеді. Ол атасының айтқанына көнбей, баскетбол ойнап жатқан балаларға қосыла кетеді. Ойнап жатқан екі топтың бірі – ересектеу еді. Гор-Би осы ересек балаларға қарсы ойнап жатқан топқа қосылады. Бар ынтасын салып, ересек балаларға қарсы ойнап, енді жеңіске жетуге аз қалғанда, Гор-Би өз тобындағы балалардан қысым көріп, итше тепкінің астында қалып, ойыннан аластатылады. Осы сәттен соң Гор-Би қатты налып, адам баласына деген реніші арта түседі.

Гор-би адам баласына деген жанайқайын былай жеткізеді: «Қарға – Қарғаның көзін шұқымайды», «Қасқыр да бөлтірігін жолда тастамайды» деп үйреттіңіздер. Бұл Джунгли заңы, мейлі. Ал, адамдардың да өз заңы бар емес пе? Ізгілік пен тәртіпке бағышталған. Мен мынаны түсінбеймін, адамдар өздеріне өздері қиянат жасайды. Өкпелерін түтінмен улайды. Сәт сайын,

таңертең ұйқысынан ояна, аман-саулық жоқ, темекісін тартудан бастайды. У қосылған тентек су ішеді. Бұл қылықтарын мақтан тұтады. Мұны да кешірем ем, олар – адамдар өтірік айтады екен. Сол өтіріктеріне өздері сенеді. Алдайды, арбайды. Жолдасын жолда тастап кетуге де бар. Адам баласы үшін бұдан асқан қатыгездік бар ма? Бұның бәрі Джунгли заңына да, Дала заңына да қарсы. Сонда маған қандай заңмен жүр дейсіздер? Олармен қалай дос боламын. Оған арым да, бала намысым да жібермейді. Жетер, енді!..» (Б.Сүлейменов, 2021: 281).

Адамзат баласының осындай әділетсіздіктерін құлағы естісе де мән бермей жүрген Гор-Би өз көзімен көрген соң, адам боламын деген асқақ арманынан мәңгілікке бас тартады. «Горилла Адам» ертегісі арқылы автор бүгінгі күннің басты мәселесін, өмір шындығын балаларға астарлап жеткізен. Өзі өмір сүріп отырған заманның тыныс-тіршілігін нақты кейіпкерлер мінезі арқылы бейнелеу – автордың ең ұтымды әдісі. Өзіне тапсырылған істі жанын сала орындаған Гор-бидің ешкімге жақпауы, керісінше соққыға жығылуы адамдар арасындағы бәсекелестіктен туып отыр. Екі аяқты пенделерге Гор-би сияқты жат нәсілді маймылдың алымдығы мен шалымдығы ұнамайды. Тіпті ол адам баласы болса да оған пенделер арасында орын жоқ. Себебі, ол – өз замандастарын екі орайтын жүйрік.

Гор-Бидің адамдар тарапынан жасалған қиянатты баяндауы, балалардың осындай жаман қасиеттерден аулақ болуына, оның соңы жақсылыққа апармайтындығына көздерін жеткізеді. Арыстанның айбатты екенін, қабыланның кезкелген іске ебі барын, түлкінің айлакер, піл шыдамдылықтың, керіктің алысты ойлайтын қасиеттерімен таныстырып, адамзат ішінде де осындай алуан түрлі қасиеттердің барын, тек оның ішінде жақсыларын өз бойымызға сіңіру керектігін астарлап жеткізген.

Қорытынды

Сан ғасырлар бойы халыптасқан халықтық ертегіде уақыт нақты айтылмайды, яғни «Баяғы заманда», «Ерте, ерте, ертеде» деп басталады. Ал әдеби ертегіде міндетті түрде сол жазылған кезеңнің эстетикасы мен дүниетанымы анық көрінеді. Әдеби ертегі ұлттық ертегіден персонаж, образ, сюжет алады, оқиғасы қызықты өрбиді. Әдеби ертегі балаларға арналғандықтан, онда ой жасыру, белгісіз заттардың құпия сырын ашу сынды ойындар жиі кездеседі. Халықтық

және әдеби ертегі кейіпкерлерінің психологиясы оқиға дамуымен бірге толығып, толысып отырады. Халықтық ертегілерде бай, кедей сияқты тапқа бөлу ашық көрінеді. Ал, әдеби ертегілерде кейіпкерлердің жеке қасиеттері мен психологиясын оқиға үстінде ашу көзделеді. Халықтық ертегілер тәрізді авторлық ертегілерде авторлық ұстаным анық көрінеді. Авторлар тұрмыстық, әлеуметтік мәселелерге ерекше көңіл бөлу арқылы ертегі жанрында қалыптасқан әдеби дәстүрлерді өз шығармаларында жалғастырып келеді. Б.Сүлейменовтің әдеби ертегілерінен ертегі жанрында қалыптасқан дәстүрді жалғастырып жүргені анық байқалады. Сонымен бірге жазушы ертегілерінің негізгі оқиғалары бүгінгі замандастар өмірінен алынуымен құнды.

Қазіргі таңда бала тәрбиесінде өзекті болып тұрған мәселелерді аңдардың өмірі арқылы суреттеуде жазушы жетістікке жеткен. Қазыналы қарияларымыздың ұлттық құндылықтардан ажырап бара жатқан ұрпақ өкілдеріне деген алаңдаушылығын аңдардың өмірімен ұштастыруы орынды. Жоғарыдағы зерттеулерден көргеніміздей жалпыадамдық құндылықтар қазіргі таңда әлем елдерінің өзекті мәселелеріне айналып отыр. Ұрпақ жалғастығы, ұрпақ тәрбиесі екі аяқты адамдарға ғана емес, күллі тіршілік иелеріне ортақ. Жазушы ертегілерінің тәрбиелік ғана емес, танымдық жағын да баса айтқан жөн. Ол аңдар мен жан-жануарлардың тыныс-тіршілігі арқылы оқырманына олар туралы толыққанды мәлімет беруді көздеп отырады.

Әдебиеттер

- Jack Zipes, *Why Fairy Tales Stick: The Evolution and Relevance of a Genre* (New York 2006), p. 241.
- Knoepfmacher, U.C. (2003). Introduction: Literary Fairy Tales and the Value of Impurity. *Marvels & Tales* 17(1), 15-36. doi:10.1353/mat.2003.0010.
- Nikolajeva, M. (2003). Fairy Tale and Fantasy: From Archaic to Postmodern. *Marvels & Tales* 17(1), 138-156. doi:10.1353/mat.2003.0014.
- Svetlana Yashkina. *Modern Fairy Tales: The New Existence of an Old Genre*. Masteruppsats. 2016. Stockholm. 72 pp.
- Zipes, J. (1988). The Changing Function of the Fairy Tale. *The Lion and the Unicorn* 12(2), 7-31. doi:10.1353/uni.0.0236.
- Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиеті. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 1974. – 175 б.
- Әбілқасымова К., Тамаев А. Қазақ фольклористикасы. – Алматы: «Білім» баспасы, 2007. – 240 б.
- Богатырева Наталья Юрьевна. Литературная сказка В.П. Крапивина. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Москва, 1998. – 209 с.
- Вашенко Дмитрий Николаевич «Литературная сказка в творчестве И.Сабуровой». Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Москва, 2005. – 197 стр
- Қазақ әдебиетінің тарихы. Қазақ ССР Ғылым академиясы Тіл және әдебиет институты. – Алматы: Ғылым, 1948.
- Қазақ әдебиетінің тарихы. Он томдық. 1-том. – Алматы: ҚАЗАҚПАРАТ. – 2008. – 812 б.
- Маслова Светлана Александровна. Художественный мир русской современной литературной сказки для детей (на материале сказок Э.Н. Успенского, А.А. Усачева, Л.Е. Улицкой). Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Москва, 2014. – 269 стр
- Намычкина Е. В. Сказка как литературный жанр // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. 2010. № 3 (2). С. 103-109.
- Рүстемова Ж. Қазақ балалар прозалық әдеби ертегісі. – Астана, 2004. – 115 б.
- Сапарбаева Қ. 1950-70 жылдардағы қазақ балалар әдебиетіндегі көркемдік ізденістер. – Астана, 2009. – 136 б.
- Сүлейменов Б. Сырлы әлем. Таңдамалы шығармалар. Роман, ертегілер мен әңгімелер, саяхатнама, естеліктер, эсселер. – Алматы: «Асыл кітап» баспасы, 2021. – 892 б.

References

- Abılqasymova K., Tamaev A. (2007). Qazaq folkloristikasy. [Kazakh folkloristics]. – Almaty: «Bılıм» baspasy. – 240 p. (in Kazakh)
- Ahmetov Sh. (1974). Qazaq balalar adebieti. [Kazakh children's literature]. – Almaty: «Mektep» baspasy. – 175 p. (in Kazakh)
- Bogatyreva Natalia Yurievna. (1998). Literaturnaia skazka V.P. Krapivina. Disertasiya na soiskanie uchenoi stepeni kandidata filologicheskikh nauk. [Literary tale V.P. Krapivina. Dissertation for the degree of candidate of philological sciences]. – Moscow. – 209 p. (in Russian)
- Jack Zipes. (2006). *Why Fairy Tales Stick: The Evolution and Relevance of a Genre* (New York), p. 241.
- Knoepfmacher, U.C. (2003). Introduction: Literary Fairy Tales and the Value of Impurity. *Marvels & Tales* 17(1), 15-36. doi:10.1353/mat.2003.0010.
- Maslova Svetlana Aleksandrovna. (2014). *Khudozhestvennyy mir russkoy sovremennoy literaturnoy skazki dlya detey (po materialu skazok E.N. Uspenskogo, A.A. Usachevoy, L.Ye. Ulitskoy)*. Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filo-

- logicheskikh nauk. [The Artistic World of Russian Modern Literary Fairy Tale for Children (Based on the Fairy Tales of E.N. Us-pensky, A.A. Usachev, L.E. Ulitskaya). Thesis for the degree of candidate of philological sciences]. – Moscow. – 269 p. (in Russian)
- Namyckina E. V. (2010). Skazka kak literaturnyi janr // Vestnik Vätskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta. [A fairy tale as a literary genre // Bulletin of the Vyatka State University for the Humanities]. 2010. No. 3 (2). pp. 103-109. (in Russian)
- Nikolajeva, M. (2003). Fairy Tale and Fantasy: From Archaic to Postmodern. *Marvels & Tales* 17(1), 138-156. doi:10.1353/mat.2003.0014.
- Qazaq adabietinin tarihy. (1948). Qazaq SSR Gylym akademiasy Tıl jane adabiet instituty. [History of Kazakh literature. Acad-emy of Sciences of the Kazakh SSR Institute of Language and Literature]. – Almaty: Gylym. (in Kazakh)
- Qazaq adabietinin tarihy. (2008). On tomдық. 1-tom. [History of Kazakh literature. Ten volumes. Volume 1]. – Almaty: KA-Zakparat. – 812 p. (in Kazakh)
- Rustemova J. Qazaq balalar prozalyq adebi ertegisi. (2004). [Kazakh children's prose literary tale]. – Astana. – 115 p.
- Saparbaeva Q. (2009). 1950-70 жылдардағы қазақ балалар әдебиетіндегі көркемдік ізденістер. [Artistic searches in Kazakh chil-dren's literature in the 1950s-70s]. – Astana. – 136 p. (in Kazakh)
- Suleimenov B. Syrly alem. (2021). Tandamaly syǵarmalar. Roman, ertegiler men angimeler, saiahatnama, estelikter, esseler. [Mysterious world. Selected works. Novels, tales and stories, travelogues, memoirs, essays]. – Almaty: «Asyl kitap» baspasy. – 892 p. (in Kazakh)
- Svetlana Yashkina. (2016). Modern Fairy Tales: The New Existence of an Old Genre. Masteruppsats. Stockholm. 72 pp.
- Vaşenko Dmitri Nikolaevich (2005). «Literaturnaia skazka v tvorchestve I.Saburovoi». Disertatsia na soiskanie uchenoi stepeni kandidata filologicheskikh nauk. [A literary fairy tale in the work of I. Saburova. Dissertation for the degree of candidate of philologi-cal sciences.] – Moscow. – 197 p. (in Russian)
- Zipes, J. (1988). The Changing Function of the Fairy Tale. *The Lion and the Unicorn* 12(2), 7-31. doi:10.1353/uni.0.0236.